

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет
Polytechnic Institute of Portalegre (Portalegre, Portugal)
The John Paul II Catholic University (Lublin, Poland)
Vasteras municipality (Vasteras, Sweden)
Bingöl University Science and Literature (Bingöl, Turkey)
Бакинський державний університет (Баку, Азербайджан)
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
Національний університет оборони України імені
Івана Черняховського
Національна академія внутрішніх справ
Національний педагогічний університет імені
М.П. Драгоманова
Кам'янець-Подільський національний університет імені
Івана Огієнка
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені
Івана Зязюна НАПН України
Державний науково-дослідний інститут МВС України
Кафедра психології Мукачівського державного університету
Мелітопольський державний педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Хмельницький національний університет

**ХІІ Міжнародна
науково-практична конференція**

**АВІАЦІЙНА ТА ЕКСТРЕМАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ
У КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ДОСЯГНЕНЬ
15-16 квітня 2021 року**

Збірник наукових праць

Київ 2021

УДК 159.9:629.7.001.76 (063)
А 202

Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: збірник наукових праць / за заг. ред. Л.В. Помиткіної, О.М. Ічанської. – К. : «Кафедра», 2021. – 228 с.

Збірник містить матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції з актуальних проблем авіаційної та екстремальної психології у контексті технологічних досягнень, що відбулася 15-16 квітня 2021 року на кафедрі авіаційної психології Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету.

Голова оргкомітету:

ЛУЦЬКИЙ Максим Георгійович – ректор Національного авіаційного університету, доктор технічних наук, професор

Заступники голови:

ЛАДОГУБЕЦЬ Наталія Віталіївна – декан Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету, кандидат педагогічних наук, доцент

ПОМИТКІНА Любов Віталіївна – завідувач кафедри авіаційної психології Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету, доктор психологічних наук, професор

Рецензенти:

Булах Ірина Сергіївна – декан Факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, доктор психологічних наук, професор

Романенко Оксана Вікторівна – професор кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор

Бойко-Бузиль Юлія Юріївна – заступник завідувача науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення Державного науково-дослідного інституту МВС України, доктор психологічних наук, доцент

*Рекомендовано до друку Вченою радою Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету
(протокол № 4 від 15 квітня 2021 р.)*

ISBN 978-617-95078-4-7

© Колектив авторів, 2021; © Національний авіаційний університет, 2021

Ольга Воронова
канд. психол. наук, ст. викладач
Мукачівський державний університет
м. Мукачево (Україна)
Магдаліна Барчій
ст. викладач
Мукачівський державний університет
м. Мукачево (Україна)

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА КОМПЛЕКСНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Останнім часом перед психологічною наукою актуалізуються проблеми, пов'язані з аспектами діяльності працівників ризиконебезпечних/екстремальних професій. Тож одним з актуальних завдань ЗВО є підготовка висококваліфікованих фахівців екстремальних професій, які відповідають потребам суспільства, вимогам мінливих умов сучасного життя та здатні ефективно діяти в будь-яких умовах. Результатом підготовки зазначених фахівців до виконання завдань за умов ризику й небезпеки має бути психологічна готовність до певних дій, відповідно до поставлених професійних завдань різного рівня складності [1]. Отже, актуальною є проблема формування у них психологічної готовності до роботи в екстремальних умовах, що є однією з важливих передумов її успішності.

У психологічному словнику за редакцією В. Войтка психологічна готовність до діяльності трактується як поєднання знань, умінь, навичок із потребою у праці, що базується на зацікавленості, бажанні працювати, високому рівні трудового виховання [10].

Загалом, у психологічній літературі в залежності від сутності та специфіки трактування поняття «психологічної готовності до професійної діяльності» різні автори по-різному визначають її структуру. Структурним аналізом психологічної готовності до діяльності займалися такі вчені, як Г. Балл, М. Дьяченко, Л. Кандибович, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та інші. Вчені виділяють багатокомпонентну структуру психологічної готовності до професійної діяльності, яка має свої особливості формування і розвитку.

Серед вольових якостей, які забезпечують психологічну готовність до діяльності виділяють:

- цілеспрямованість (керування в роботі конкретною метою);
- самовладання і витримка (збереження самоконтролю в будь-якій ситуації) – наполегливість (тривале збереження зусиль при досягненні поставленої мети);
- ініціативність (готовність і вміння психолога виявляти творчий підхід до вирішення проблем,);
- рішучість (своєчасно приймати продумані рішення і без зволікань приступати до їх виконання);
- самостійність (відносна незалежність від зовнішніх впливів);
- самокритичність (вміння помічати свої помилки, неправильні дії та прагнення їх виправити).

Різноманітні аспекти психологічної готовності фахівців екстремальних професій в межах професійної підготовки, діяльності та їх психологічного супроводження досліджували такі відомі українські вчені як: В. Корольчук, М. Корольчук, Л. Матохнюк, О. Морозов, В. Стасюк, О. Тимченко та ін.

На сьогодні існує значна кількість підходів у психологічній літературі до визначення та характеристики екстремальних умов діяльності. Найбільш науково об'єктивним та сучасним є підхід, запропонований В. Корольчук. Науковцем визначено три категорії умов діяльності: звичайні, особливі та екстремальні. В основу даної класифікації покладені такі критерії: ступінь нервовопсихічного напруження, що супроводжує виконання діяльності або адаптацію до змінених умов діяльності, а також ступінь вираженості реальної вітальної загрози. Тому екстремальні умови діяльності характеризуються наявністю реальної вітальної загрози та надмірно високим рівнем нервовопсихічного напруження [6].

Стан психологічної готовності є виявом сукупності інтелектуальних, емоційних, мотиваційних і вольових аспектів психіки людини в їхньому співвідношенні із зовнішніми умовами й майбутніми завданнями [12]. Крім готовності як психічного стану, виявляється також готовність як стійка характеристика особистості, яку називають підготовленістю, тривалою або стійкою готовністю. Будучи завчасно сформованою, ця готовність стає передумовою успішної діяльності. У загальному вигляді тривала готовність є структурою, що передбачає: 1) позитивне ставлення до виду діяльності, професії; 2) риси характеру, здатності, темперамент, мотивацію; 3) адекватні вимоги діяльності, необхідні знання,

навички, уміння; 4) стійкі професійно важливі особливості сприймання, уваги, мислення, емоційних і вольових процесів. На відміну від стану тимчасової готовності, що відображає особливості й вимоги майбутньої діяльності, тривала готовність – це стійка система професійно важливих якостей особистості (позитивне ставлення до професії, організованість, уважність, самовладання тощо), її досвід, знання, навички, уміння, необхідні для успішної діяльності в складних ситуаціях.

Тривала готовність являє собою систему інтегрованих властивостей, знань, досвіду особистості. Ця готовність поєднує в собі усвідомлення ролі певної професії в суспільстві, соціальну відповідальність, намагання самотійно та творчо вирішувати професійні завдання, установку на актуалізацію наявних знань. Короткочасна психологічна готовність являє собою особливий психічний стан, що характеризується наявністю в суб'єкта образу структури певної дії та стійкої спрямованості свідомості на її виконання (включає в себе різного роду установки на усвідомлення завдання, моделі майбутньої поведінки, визначення спеціальних засобів діяльності, оцінку власних можливостей в їх співвідношенні з майбутніми труднощами та необхідністю досягнення певного результату) [3].

На думку О. Клімової [5], важливе значення у психологічній підготовці працівників екстремальних професій має формування вмінь стримувати свої емоції, розрізняти емоції інших людей, озброюватися знаннями особливостей невербальної поведінки, уміннями діагностувати неправду, адекватно сприймати повсякденні стреси тощо. Про важливість емоційної складової психологічної готовності працівників екстремальних професій до складних умов діяльності також зауважує Я. Бондаренко. Успішність налагодження контакту, ефективність виконання службових завдань істотно залежать від позитивного емоційного стану під час виконання професійних обов'язків.

Психологічна готовність майбутніх фахівців екстремальних професій, як зазначає Л. Матохнюк, є складною особистісною властивістю, котра включає в себе мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти. Для успішного розвитку психологічної готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності необхідно враховувати вплив об'єктивних і суб'єктивних умов навчання та розробити психолого-педагогічні засоби формування зазначених компонентів. Дослідниця доводить, що у формуванні

психологічної готовності до фахової діяльності провідну роль відіграє розвиток мотиваційно-ціннісного компонента з використанням при цьому активних методів навчання, зі створенням на заняттях умов для саморозвитку особистості [8].

В. Россах спільно із В. Шапар розглядають поняття «готовність до екстремальної дії» як здатність до швидкого та дієвого реагування на екстремальні ситуації, які є непередбачуваними та непрогнозованими [11]. Така готовність передбачає сформованість внутрішніх настанов особистості на поведінку певного роду, яка супроводжується налаштуванням і мобілізацією всіх резервів для виконання дій, використанням набутих у процесі професійного становлення знань, умінь і навичок. Звідси витікає, що для формування готовності до діяльності в особливих умовах у процесі навчання потрібно створювати відповідні психолого-педагогічні умови.

Так, за П. Горностаєм під поняттям «професійна готовність» доцільно розуміти загальну готовність людини до професійної діяльності (як психологічну, так і фізичну), що може бути як тривалою (професійна підготовленість), так і короткочасною [2].

Різні тлумачення науковцями поняття «психологічна готовність» зумовлені відмінними теоретичними підходами та специфікою структури діяльності. На сьогоднішній день визначено два основні підходи до вивчення психологічної готовності: особистісний, який розглядає психологічну готовність у сукупності з особистісними передумовами до успішної діяльності, та функціональний, який аналізує готовність у зв'язку із психічними функціями, формування яких вважається необхідним для досягнення високих фахових показників. Особистісний компонент, своєю чергою, зумовлює вдосконалення психічних процесів, станів і якостей людини, потрібних для продуктивної діяльності [3].

Психологічна готовність має формуватись комплексно. Такий підхід полягає у розвитку особистості кожного фахівця (його професійного мислення, поведінки, мотивів, ставлення до виконання завдань тощо) у процесі всієї системи професійної підготовки. Мета цієї підготовки полягає не тільки у тому, щоб надати їм необхідні знання, сформувати відповідні вміння та навички, а й в тому, щоб сформувати високий рівень психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах.

Цілеспрямоване формування психологічної готовності майбутніх фахівців до діяльності в екстремальних умовах у

процесі психологічної підготовки сприятиме більш успішному вирішенню професійних завдань, зниженню екстремальності та несподіваності емоціогенних ситуацій у майбутньому, збереженню психічного здоров'я та профілактиці «професійного вигорання», підвищенню рівня свідомого контролю за перебігом психічних процесів. Саме психологічна готовність визначає здатність особистості до готовності діяти в нестандартних умовах, до психологічної саморегуляції, вміння аналізувати та передбачати ситуацію швидкодії, а головне – формувати реакцію організму в особливих умовах [9]. Зазначені якості є вагомими для фахівців в екстремальних умовах діяльності, адже здійснення оцінки, аналіз небезпечної ситуації та правильна реакція організму на неї значно зменшують ризик небезпеки не лише для оточуючих, а й для самого працівника.

Підсумовуючи зазначимо, що у наукових джерелах психологічна готовність фахівця до професійної діяльності розглядається, з одного боку, як наявність професійно важливих якостей, володіння знаннями, уміннями і навичками, а з іншого – як стан концентрації можливостей індивіда, що передую певним діям; як внутрішнє налаштування на виконання професійної діяльності; як стан мобілізації психофізіологічних систем, які забезпечують ефективне виконання діяльності людини.

Перспективи подальшого розвитку означеної проблеми полягають у дослідженні дидактичних засобів та умов формування психологічної готовності майбутніх фахівців до діяльності в екстремальних умовах.

Література

1. Александров Д. О. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції. Професійна психологічна підготовка працівників оперативних підрозділів : навч.-метод. посіб. / Д. О. Александров, В. Г. Андросюк. – Київ : НАВСУ, 2003. – 183 с.
2. Горностай П. П. Формирование психологической готовности старшеклассников к педагогической деятельности: автореф. дисс... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / П. П. Горностай. – К., 1988. – 149 с.
3. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. — Минск : Изд-во БГУ, 1976. — 173 с.
4. Екстремальна психологія. Підручник. [Євсюков О.П., Куфлієвський А.С., Лебедев Д.В., Миронець С.М., Назаров О.О.

та ін.] / за заг. ред. проф. О.В.Тімченка – К. : ТОВ «Август Трейд», 2007. – 502 с.

5. Климова Е. Н. Использование средств нейролингвистического программирования в профессиональной подготовке сотрудников силовых структур / Е. Н. Климова // Актуальные проблемы огневой, тактико-специальной и профессионально-прикладной физической подготовки : сб. науч. тр. Междунар. науч.-метод. конф. – Могилев : Могилев. ин-т МВД, 2014. – С. 358–363.

6. Корольчук В. М. Психологія стресостійкості: [монографія] / В. М. Корольчук. – К.: Ніка-Центр, 2007. – 432 с. – Бібліогр.: с. 381-406.

7. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. — Київ : Ніка-Центр, 2006. – 580 с.

8. Матохнюк Л. О. Формування психологічної готовності майбутніх інженерів-прикордонників до професійної діяльності : автореф. дис... канд. псих. Наук : 19.00.07: / Людмила Олександрівна Матохнюк; НПУ ім. М. П. Драгоманова. — Хмельницький, 2006. — 24 с.

9. Молотай В. А. Формування психологічної готовності військовослужбовців внутрішніх військ МВС України до діяльності по охороні громадського порядку : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.09 / Валерій Анатолійович Молотай. — Хмельницький, 2006. — 20 с.

10. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. — К. : “Вища школа” 1982. — 215 с.

11. Шапарь В. Б. Новейший психологический словарь / сост. В. Б. Шапарь, В. Е. Россоха, О. В. Шапарь / ред. В. Б. Шапаря. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2005. — 808 с.

12. Швець Д. В. Психічна стійкість працівника поліції як основа готовності до службової діяльності в екстремальних ситуаціях / Д. В. Швець // Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв’язання : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 30 берез. 2017 р.). – Харків : ХНУВС, 2017. – С. 226–228.

ЗМІСТ

<i>БОЙКО-БУЗИЛЬ Юлія</i>	<i>Професійне та особистісне становлення керівників системи МВС України</i>	3
<i>CASA NOVA António CORDEIRO Raul</i>	<i>Psychological Support and Intervention in Accidents in Forest Fire Fighting by Aviation</i>	7
<i>ГОРСЬКИЙ Олексій</i>	<i>Вплив емоційних станів на когнітивні властивості пілота</i>	11
<i>Kasım TATLILIOĞLU</i>	<i>An Overall Evaluation on Community Mental Health Services</i>	15
<i>БОРЦОВ Микола, ПОМИТКІНА Любов</i>	<i>Аналіз психологічних аспектів проведення розслідувань в екстремальних та несприятливих умовах</i>	21
<i>РОМАНЕНКО Оксана</i>	<i>Напрями психологічної допомоги особистості в умовах пост-травми</i>	25
<i>КОЛЕСНІЧЕНКО Олександр, МАЦЕГОРА Яніна</i>	<i>Визначення внеску окремих мотивів у ефективність службово-бойової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України</i>	31

<i>ХОХЛІНА Олена</i>	<i>Зміст складових особистості як концептуальна основа забезпечення становлення професіонала</i>	<i>35</i>
<i>КРИВОПИШИНА Олена</i>	<i>Особистісний досвід як предиктор формування життєвих перспектив студентів</i>	<i>40</i>
<i>ОТИЧ Олена</i>	<i>Сучасні психологічні підходи до визначення посттравматичного стресового розладу</i>	<i>44</i>
<i>ПОМИТКІН Едуард</i>	<i>Підготовка майбутніх психологів до самореалізації в екстремальних умовах</i>	<i>48</i>
<i>МОСКАЛЬОВА Людмила, ПОДПЛЬОТА Світлана</i>	<i>Модернізація виховного процесу в освітньому просторі України</i>	<i>52</i>
<i>ЯКОВИЦЬКА Лада</i>	<i>Значущість складових професійної культури для розвитку особистості майбутнього фахівця</i>	<i>56</i>
<i>Kasım TATLILIOĞLU</i>	<i>Effective Psychological Counseling at School Mental Health Services</i>	<i>60</i>

ПОМИТКІНА Любов	Психологічний симбіоз як предиктор співзалежних стосунків у студентів технічного ВУЗу	66
МОСКАЛЬОВА Людмила, ПІНІГІНА Юлія	Виховання особистості старшого школяра засобами української літератури як сучасний ефективний напрям виховної роботи вчителя ЗЗСО	69
ЛОЗОВА Оксана, ГОРБЕНКО Світлана	Подолання комунікативних бар'єрів під впливом стрес-факторів	75
БАРЧІ Беата	Психологічний супровід осіб, які втратили роботу	79
КОСТЮ Світлана	Психологічні особливості розвитку особистості фахівця екстремальних професій	84
ВОРОНОВА Ольга, БАРЧІЙ Магдалина	Психологічна готовність як складова комплексної підготовки фахівців до діяльності в екстремальних умовах	91

СИНИШИНА Вікторія, МАРІОНДА Іван	Інтерактивні технології навчання як чинник розвитку професійних здібностей майбутніх психологів-практиків	97
ПОЛЯНИЧКО Олена, СОВГІРЯ Тетяна	Збереження психічного здоров'я: психодинамічна парадигма	105
ДОРОВЕЇ Світлана	Психологічна безпека в освітньо-науковому просторі України	110
ДУТКЕВИЧ Тетяна	Схильність до стресів як чинник конфліктної поведінки студентів	114
ВІНТОНЯК Вікторія, НЕДВИГА Олег	Психологічні особливості військово-професійної діяльності офіцера	119
КУЗІНА Вікторія	Психологічні аспекти формування гендерної культури військовослужбовців	123
КОВАЛЬЧУК Олександр, НЕСТЕРЕНКО Наталія	Професійно-особистісна активність військового керівника як фактор розвитку його управлінської культури	126

ПАНЧУК Наталія	Теоретичні аспекти дослідження ціннісного компоненту в професійній підготовці сучасних студентів	130
ГРЕБЕНЮК Марина	Вироблення здатності до психологічної мобілізації військовослужбовців підрозділів спеціального призначення у контексті здійснення психологічної підготовки	135
МОСЯКОВА Ірина	Автономія особистості у закладах позашикільної освіти: актуалізація теорії функціональної автономії Гордона Олпорта	139
ГАВРИЛЬКЕВИЧ В'ячеслав, ПОДКОРИТОВА Лариса	Використання тренінгових технологій для розвитку навичок саморегуляції у студентів	143
ВРЖЕСНЕВСЬКИЙ Іван, ЛУКАШОВА Інна	Аналіз свідомого та несвідомого у ставленні майбутніх фахівців повітряного транспорту до фізичної підготовки	148

ІЧАНСЬКА Олена	Складові життєстійкості бортпровідників у контексті ефективності професійної діяльності	152
ЗАМУРНЯК Олександр	Військова освіта та психологічні проблеми військовослужбовців в умовах сучасності	155
PODKOPAYEVA Анна, PODKOPAIEVA Yuliia	The Influence of Information Space on the Formation of the Child's Personality	160
СЕЧЕЙКО Олена	Психологічні чинники ефективності командної роботи льотних екіпажів	164
ВЛАСОВА-ЧМЕРУК Оксана	Процеси соціального порівняння як проблема користувачів соціальних мереж	167
ЧЕРНЯВСЬКА Світлана	Про вивчення психологічної готовності студентів-пілотів цивільної авіації до професійної діяльності	171
ВАРХОЛА Роман	Емпіричне дослідження психологічних детермінантів бойового стресу	175

<i>РИКОВ Олександр</i>	<i>Провідні мотиви професійної діяльності пілотів цивільної авіації</i>	<i>180</i>
<i>ГОРДІЄНКО Катерина</i>	<i>Діджиталізація психологічного насильства студентської молоді</i>	<i>182</i>
<i>ЯРМОЛЬЧИК Марія</i>	<i>Декомпресія як форма первинної психологічної реабілітації</i>	<i>187</i>
<i>КУХАРЧУК Наталія</i>	<i>Теоретико-методологічний аналіз проблеми амбівалентності у філософсько-психологічних дослідженнях</i>	<i>192</i>
<i>КРАВЧЕНКО Юлія</i>	<i>Психологічна готовність до батьківства як умова збереження психічного здоров'я батьків</i>	<i>197</i>
<i>ЧЕРЕВКО Олександр</i>	<i>Особливості збереження психічного та духовного здоров'я особистості в умовах значних емоційних та інформаційних навантажень</i>	<i>201</i>

ФЕДОРЕЦЬ Антоніна	Актуальні проблеми модернізаційних процесів різних форм навчання в освітньо-науковому просторі України, пов'язані з пандемією	204
ЛИСОГОР Вікторія	Соціально - психологічна адаптація та психологічна допомога особам, які брали участь у військових конфліктах.	210
ФАРЕНЮК Юлія	Профіль майбутнього спеціаліста у сфері авіаційної психології	215

НАУКОВЕ ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

**АВІАЦІЙНА ТА ЕКСТРЕМАЛЬНА
ПСИХОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ
ТЕХНОЛОГІЧНИХ ДОСЯГНЕНЬ**

Збірник наукових праць

Тексти статей подано в авторській редакції

Електронне видання комбінованого використання на
CD-ROM. Зам. №14-10.

Видавництво «Кафедра»

Посвідчення про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції серія ДК

№4175 від 20.10.2011 р.

04136, м. Київ, вул. Маршала Гречка, 13, оф. 117

тел./факс: (044) 501-18-30.

(067)442-98-78

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>